

Микола
Когут

Герої
не вмирають

МИКОЛА КОГУТ

ГЕРОЇ НЕ ВМИРАЮТЬ...

*Художньо-документальні нариси
Спогади*

Книга перша

Дрогобич
Видавнича фірма
«ВІДРОДЖЕННЯ»
2001

ББК 63 /4Укр/
К-57

Книга-спогадів розповідає про героїв, долі яких пов'язані з Калущиною: Ярослава Мельника – „Роберта“ (1919-1946), крайового провідника ОУН; Романа Марчака (1912-1942), члена похідної групи „Північ“; Ярослава Мартинця – „Береста“ (1921-1948), відомого лікаря УПА; Володимира Кіцу (1907-1943), ветеринарного лікаря.

Редактор видання *Валентина Савчин*

Художнє оформлення *Мирослав Гаталевич*

СПОНСОРИ ВИДАННЯ:

Народний депутат України по Калуському в/о № 85
Ігор НАСАЛИК,

Профком ВАТ „Оріана“ (голова Олег КУШЛИК),

Управління культури

Івано-Франківської обласної державної адміністрації
(начальник Анатолій ГРИЦАН),

ВАТ „Калуський завод будівельних машин“
(директор Мирон МАКАР),

Івано-Франківська обл. організація Партії Зелених України
(голова Надія РИМ),

ТзОВ „Галтекс“ (вик. директор Валерій ЛЯШУГА),

ТзОВ „Гоба“ (директор Сергій БАРНА),

Кафе „Лотос“ (підприємець Ольга СІКОРА),

ПП „Євробудсервіс“ (підприємець Ярослав ГОРДИЙ),

Кафе „Крапка“ (підприємець Мирослав ГНИБІДА),

ТзОВ „Ві Бі-Ес“ (директор Павло КОПІЙЧАК),

Кафе „Лотос“ (підприємець Ольга СІКОРА),

Калуська організація Демократичної партії України

ПРОВІДНИК РОБЕРТ

ЯРОСЛАВ МЕЛЬНИК

(1919–1946)

До 55-х роковин загибелі

К 0503020600-3 Без оголошення
2001

ISBN 966-538-077-X

© М. Когут, 2001.
© ВФ „Відродження“, 2001.

ПОДЯКА

*Володимиру Манелюку (1903-1996), жителю с. Бережниця;
Адольффу Гладилевичу (м. Монреаль, Канада);
Теодозію Загаєвичу – члену Калуської станиці вояків УПА;
Ігорю Мазуру – голові місцевого осередку КУН;
Даніву В. Ю.– директору Бережницької ЗОШ І–ІІ ст.;
Марії Базюк – двоюрідній сестрі Ярослава Мельника;
Ользі Манелюк – жительці м. Калуша
за спогади про провідника Роберта,
а також Володимиру Стасюку – директору
Івано-Франківського базового медичного училища
за сприяння у виданні цієї книги*

Їх об'єднав свободи
вічний рух.
Вони йшли в бій за правду,
за державу,
Утверджуючи український
дух.
І, як герої, заслужили
славу.

Ганна ПАШКО

ПЕРЕДНЄ СЛОВО

Про славної пам'яті провідника ОУН Ярослава Мельника – „Роберта“ (1919–1946) написано немало як в українській, так і діаспорній пресі. Не осторонь цього імені стояла і місцева періодика. У статтях автори торкалися того чи іншого періоду життя нашого земляка.

На жаль, бракувало більш повного видання про славного сина Калущини, провідника ОУН Я. Мельника–„Роберта“. Цю прогалину заповнила своєю кількарічною працею пані Тетяна Барбелюк, написавши повість „Про що мовчали смереки“. Це твір – розповідь про підпільне життя та яскраве і трагічне кохання Ярослава Мельника до іншої нашої краянки Антоніни Король з Войнилова. Я радий за паню Т. Барбелюк і щиро вдячний їй за книгу „Про що мовчали смереки“.

Збираючи матеріал про Роберта, я ставив іншу мету – донести до читача спомини про сл. п. Ярослава Мельника тих, хто знав його, спілкувався чи працював з ним у підпіллі.

На жаль, багатьох з них вже немає серед нас, а ті, що ще живуть, прагнуть донести до нас образ одного з тих, хто не шкодуючи свого життя, боровся за волю України – славної пам'яті Ярослава Мельника–„Роберта“.

АВТОР

БІОГРАФІЧНІ ДАНІ

Мельник Ярослав (підпільні псевда Роберт, Корнилів; ?01.1919, с. Бережниця Шляхотська Калуського п-ту – 01.11.1946, г. Яворина на Долинщині) – відомий діяч ОУН. Закінчив школу в рідному селі. Член ОУН. Навчався у Рогатинській гімназії (1937–1939). Виключений за незалежність до ОУН (1939). Вчителював у рідному селі (весна–осінь 1939). Заступник повітового провідника, а після провідник ОУН Калущини (1939–1941). Організаційний референт Калуської округи (1941). Окружний провідник ОУН у Коломиї (1941–1942). Від липня 1942 по жовтень 1943 р.– обласний провідник ОУН Станіславщини. Член Крайового проводу ОУН (1943–1944). Вдруге – обласний провідник Станіславщини у 1944–1945 рр. Провідник ОУН Карпатського краю (1945–1946).

Нагороджений Бронзовим Хрестом заслуги (1945) та Золотим Хрестом заслуги I-го ступеня (1947, посмертно).

Ярослав Мельник. 1934 рік

СПОМИНИ ПРО СЛ. П. ЯРОСЛАВА МЕЛЬНИКА-„РОБЕРТА“

Володимир МАНЕЛЮК (1903–1996),
житель с. Бережниці

Проживав у Бережниці Шляхотській на Калущині Андрій Каній. Мав він золоті руки, був здатний до всякого ремесла. Шанували жителі Бережниці його. Одружився Каній із Марією Манелюк. Дружина була побожною, скромною. Народилися дві дочки: Юстина і Настя. Теж виростили працюючі, виховані – у своїх батьків.

Коли підійшов час, Юстина одружилася з Миколою Мельником, своїм односельцем з Бережниці. Микола служив у австрійському війську і коли в 1915 році приїхав у відпустку – справили весілля. Молодий був у військовому мундирі; молода йому під пару – ставна, у вишиванці та вінку із живих квітів. Весілля справили без грама горілки, хоч гуляли гості до самого ранку.

Володимир Манелюк із рідними сестрами Степана Бандери
Оксаною і Володимирою.
с. Угринів Старий Калуського р-ну, 1994 р.

Ярослав народився у січні 1919 року. Стояли тоді надворі глибокі сніги і тріскучі морози. Хлопчик народився здоровим, з чорним пушком волосся на голові. Все крутив голівкою туди-сюди.

– Буде непосидючим твій парубок, Юстино, – мовила бабка, яка приймали роди.

Хрестив Миколиного сина парох Угринова і Бережницький о. Андрій Бандера. Не міг відмовити дякові Бережницької церкви Святого Миколая, хоч був дуже заклопотаний справами: дружина чекала сьому дитину, а ще громадські справи на Калущині чекали термінового вирішення... Йшла українсько-польська війна, нещодавно постала ЗУНР.

Не знав тоді отець Бандера, що через кілька місяців народиться у нього син, названий Богданом, і що з Ярославом вони стануть друзями – нерозлийвода.

Крім сина Славка у Миколи і Юстини Мельників росли дочки Оксана, Марія, Ольга і Володимира та сини Василь і Євген.

Змалку Ярослав виростав біля діда і баби Каниїв. Допомігав їм, пас худобу. В 1926 році пішов до Бережницької школи. У ній йшла боротьба між українцями і поляками. Пригадаю, як одного разу (а вчителював тоді в селі молодий поляк Вайда, який зневажав все українське), Юстина Мельникова прибігала у клас розгнівана. Пан вчитель не сподівався нічого від сільської жінки.

– То ти будеш мені дітей польщити?! – не вгавала Юстина. І дала доброго ляпаса гоноровитому вчителю. Через кілька днів він вибрався з села.

Ярослав у школі не марнував час, старався якомога більше дізнатися з книжок. Ріс допитливим хлопцем. Опікувалась Славком вчителька Романівна, яка після закінчення учительської семінарії у Львові працювала у Бережницькій школі.

В Бережниці активно діяли – „Просвіта“, якою завідував Дмитро Мельничук і українська молочарня на чолі з Пісецьким. Саме останній, побачивши неабиякі здібності Ярослава Мельника, звернувся з проською до сільської громади (більше 200 сімей) допомогти хлопцеві. Так на кошти односельчан післали Ярослава Мельника на навчання у Рогатинську гімназію.

Віз гімназиста на науку з Рогатин Манелюк, родич по бабі Марії. І зламалося колесо воза якраз напроти брами Королів у Войнилові. Поки направлялося колесо, господарі Юліан і Настя Королі запросили хлопців до своєї хати. Почастували.

Антоніна Король (1923-1946)

– Ваша донька буде мою дружиною – заявив сімнадцятилітній Славко, коли з Манелюком покидав гостинну хату Королів.

– Та що ви говорите, юначе. По гімназії будете великим паном, а моя Антоніна ще школярка. Їй лишень чотирнадцять літ, – мовив Король.

– Ви мене не знаєте. То буде моя жінка.

Помешкання для Ярослава віднайшли недалеко від розміщення гімназії. Прийняла хлопця вдова. Недорого. То було літо, здається 1937 року.

Крім навчання в Рогатинській гімназії Славко Мельник займався підпільною працею в ОУН. Розповсюджував і зберігав літературу, був зв'язковим між юнацтвом у гімназії і Проводом.

Поляки заарештували Ярослава, дали знати у Калущ. Батька, Миколу Мельника, викликали у поліцейський постерунок в Новиці.

– Нехай син кине політикувати... Не видіти йому більше гімназії.

Прочившись у Рогатині два роки, Ярослав повернувся у Бережницю. Якраз була вакансія вчителя у початковій шко-

Я. Мельник серед товаришів (у першому ряду). 1939 рік

лі в селі. Працюючи вчителем, Ярослав Мельник був надто вимогливим до сільських дітей, але справедливим.

Коли прийшли у 1939 році перші совіти, Мельник ще деякий час вчителював у Бережницькій школі. Секоти Миленко і Марценко пронюхали про підпільну роботу вчителя.

Одного разу, проводячи урок, Славко побачив, як до школи під'їхала машина і з неї вийшли чекісти.

– Скажете, діти, що вчитель десь вийшов.

Стрибнув через вікно і заховався. Було це десь навесні 1941 року. Тоді Я. Мельник був уже у повітовому проводі Калущини.

Адо́льф ГЛАДИЛОВИЧ, проживав у Калуші в 1938-1939 рр.

В червні 1938 року я повідомив Провідника Лопатинського, що через місяць мушу їхати до Калуша, щоб по закінченні Львівського університету, продовжувати адвокатську практику в тамтешнього адвоката доктора Івана Сохацького.

– Дуже добре, що їдете туди, – сказав Провідник. – Ви там потрібні. Повітовий провідник у Калуші (Олександр Капка, авт.) розконспірований і нічого не може робити, бо поліція слідкує за кожним його кроком. До того, ми втратили з ним зв'язок і навіть не можемо дати вам гасла до нього.

– Нічого, – сказав я, – знаю (О. Капка. – Авт.) його особисто.

– Тим краще. Зголосіться до нього без гасла, переберіть від нього наших людей і переорганізуйте повітову сітку в Калуші.

Провідник умовився зі мною, що під час мого перебування в Калуші ми будемо зустрічатися раз у місяць в лісі коло відомого курорта Моршина, який лежить на шляху Стрий-Калуш.

Справа реорганізації мережі Калуського повіту була на добрій дорозі. На пропозицію дотеперішнього провідника Калущини (О. Капка. – Авт.), заступником Повітового провідника і організаційним референтом став відданий, енергійний і завзятий молодий уродженець села Бережниця Ярослав Мельник. Користаючи зі своїх раніше організаційних зв'язків, він швидко зорганізував два перші райони повітової мережі і зв'язався із провідником Юнацтва в польській гімназії в Калуші Долинкою (української гімназії в цьому місті не було). З Ярославом М. я зустрічався щодва тижні ввечері над річкою Лімницею або в ліску близько неї. Обговорювали справи, що цікавили нас обох.

Восени 1938 року, коли весь край жив під враженням подій на Закарпатті, Я. Мельник поінформував мене, що наші хлопці аж рвуться в Карпатську Україну, щоб там у лавах Карпатської Січі служити молодій Українській державі. Він питав мене, що йому в таких випадках робити.

З цією справою при зустрічі я звернувся до Провідника.

– Нікому без згоди Проводу не вільно вибиратися на Карпатську Україну, – відповів він мені. – Тільки у виняткових випадках Організація може дати не це дозвіл... Усі наші люди мусять залишатися на своїх місцях, бо вони й тут потрібні.

В березні 1939 року я повернувся у Дрогобич й до самого вибуху Другої світової війни (1.09.1939. – Авт.) працював у адвоката Романа Савойки.

Керівництво повітовою мережею ОУН Калуського повіту залишилося у певних руках Ярослава Мельника. Прощаючись на останньому організаційному побаченні в ліску коло Калуша, я не міг знати, що перед мною стоїть майбутній провідник Карпатського краю, сл. п. Роберт, який згине з дружиною героїською смертю.

**Марія БАЗЮК,
двоюрідна сестра провідника**

Після того, як Славко пішов у підпілля, в 1941 році його родину москалі вивезли у Сибір. Вдалося врятуватись батькової сестрі Оксані і братові Василеві. Проте останньому довелося вертатись і їхати з мамою в Сибір – допомагати їй на засланні. На господарстві залишилися Ярославова бабця Марія Каній і я. Тоді мені приходилося не раз носити йому їсти у ліс – в урочище Кирнички.

Славко і вчитель з Калуша Тарас Банах переховувались також у Манелюків. В червні 1941 року, коли почалась війна, владу в Бережниці взяли наші хлопці. Частіше став бувати вдома і Роберт. Їздив по Калущині, Рожнятівщині, бував у Долині. Нічого нам не розповідав. Але люди казали, що Ярослав займається роботою ОУН у Калуській окрузі.

Багато зібраної зброї було у Мельниковій stodолі. Славко казав, що вона для боротьби з ворогом. Пізніше зброю переправили у Чорний ліс.

*

Богдан Бандера. 1940 рік

1 липня 1941 року в центрі Калуша в присутності великої кількості людей відбулось віче. Його відкрив Тарас Банах, який зачитав Акт відновлення української державності від 30 червня у Львові. На вічі були присутні повітовий провідник Ярослав Мельник і наймолодший із братів Бандерів Богдан. Після віча присутні були на урочистому Богослужінні у калуській церкві Святого Архистратига Михаїла.

В ці дні Ярослав з Богданом відвідали родину Манелюків в селі Бережниці, в якій нещодавно переховувались від чекістського арешту. Побували в гостях у д-ра Володимира Кіци, знаного в місті ветеринарного лікаря.

Наступного дня, 3 липня 1941 року, попрощавшись з калушанами, Богдан Бандера-„Митар“ у складі похідної групи ОУН вирушив у південні області України. Більше вістей від Богдана не було...

*

Восени 1941 року провідник Роберт наказом обласного проводу ОУН Станіславщини був призначений коломийським окружним провідником ОУН. Тут, в нелегких умовах німецької окупації, наш земляк співпрацював з такими місцевими провідниками як Демоном, Сизим, Борисом, виховником Левадою, провідницями УЧХ Калиною і Мавкою.

Калущина снилась Ярославові, прагнув побувати у Войнилові, побачити ще раз Антоніну, дівчину, яка не покидала його думок від того серпневого дня 1937 року. Як швидко в роботі минув час!

Від липня 1942 року провідник Роберт на чолі обласного проводу ОУН Станіславщини. Через зв'язкового поцікавився, як там Тося Король? Заспокоївся: Антоніна на той час закінчила вчительську семінарію, працювала. Та не полишала думки про медицину.

**Петро ЛАВРІВ,
колишній політв'язень**

У 1942 році в потязі із Стрия я зустрів Ярослава Мельника з Бережниці Калуського району, тодішнього обласного провідника ОУН Станіславщини. З ним був наймолодший з Бандерів Богдан (?– Авт.). Роберт і Митар (підпільні псевда Мельника і Бандери) були побратимами. Різнилися не лише кольором волосся: Роберт мав чорні кучері, а Митар був світловолосий, але і характерами – Славко був говірливий, відкритий; Богдан – мовчазний, замкнутий в собі.

Хлопці не раз ночували в той час у батьків моєї дружини Марії і Антона Скрентовичів у Залукві під Галичем.

**С. ХМЕЛЬ (підпільне псевдо),
відомий діяч ОУН-УПА**

Всі, хто знав славної пам'яті провідника Роберта, захоплювалися його надзвичайною енергією та активністю. В часи творення української збройної сили в Галичині я не раз мав нагоду зустрітись з Робертом, тоді обласним провідником

Володимир Лівий-„Митар“, Ярослав Мельник-„Роберт“, Роман Мокрій-„Байда“. 1944 рік

Станіславщини. Такі проблеми як сон і харчування були в нього на останньому місці. На добу вистачало йому 2-4 години відпочинку; склянку чаю і сухарик були його звичайною стравою...

Не зважаючи на велику перепрацьованість Роберт завжди знаходив час на організацію УНС, а потім УПА. Справа української збройної сили надзвичайно захоплювала його. Він для неї жив, для неї працював, віддавав весь час і сили...

*

15 квітня 1944 року, субота. Завтра Великдень. Перші Великодні свята у підпіллі. У чорноліському таборі Різуна кипить робота. Повстанці чистять зброю; будують каплицю, в якій відправлятиметься Служба Божа.

Найбільше крутяться куховари. Вони мусять наварити їжі для цілої сотні та гостей.

На дорозі скриплять навантажені вози, що прибули з Яворівки, Грабівки, Завою з великодніми дарунками для повстанців.

...Неділя, 16 квітня. Великдень. В таборі всюди чисто, прибрано. Повстанці Різуна чекають гостей. Серед них – отець Микитюк, провідник Станіславщини Роберт й інші.

Хорунжий Різун зголосив провіднику Роберту стан в сотні. Отець Микитюк відправив святкову Службу Божу.

Наперед виходить Роберт і виголошує: „Ви покинули рідну домівку, батьків і віддали себе всеціло великій справі. Вам

Провідник ОУН Станіславщини Ярослав Мельник-„Роберт“ (справа). Поряд – командир Чорного лісу Різун. 1945 рік

припала велика честь і обов'язок – здобути Україні волю. В наших руках її майбутнє...“.

*

Сов'єтсько-німецький фронт наближався до Чорного лісу. Червона армія зайняла Коломию, Станіслав, Калуш. Літо 1944 року провідник Роберт таборував на горі Малиновій в Карпатах разом з відділом Гамалії. Поряд на дорозі проходили регулярні частини наступаючої червоної армії. На початку серпня, коли фронт відкотився далі на захід, Роберт повернувся у Чорний ліс.

*

В кінці жовтня 1944 року в Чорному лісі проводився великий збір Крайового проводу ОУН. Охороняв збір відділ Гамалії і ще 60 стрільців з охорони Роберта. Завдання збору – виробити тактику боротьби з червоним загарбником.

**Іван Гонта-„Гамалія“ (1913-1944).
Поліг на полі слави 1.11.1944**

День 1 листопада Роберт пам'ятатиме до смерті. І каратиме себе за загибель побратимів. Повстанський табір стояв в урочищі Гуркало, що недалеко Грабівки.

Напередодні командир Різун прислав до Роберта зв'язкового Крука з попередженням: в навколишні села – Грабівку, Завій, Яворівку прибуло багато військ НКВС. Готується облава на Чорний ліс. Не послушав Різунувої поради.

У кривавому бою з чекістами загинули 26 повстанців: троє провідників і двадцять троє повстанців із сотні Гамалії. І сам командир Гамалія.

4 листопада 1944 року, біля могили згинувших, він – провідник Роберт – не промовлятиме. А стоятиме з похиленою головою. Йому залишилося жити два роки...

*

Ярослав Мельник і Антоніна Король побралися влітку 1945 року в Грабівці у церкві Різдва Христового. Висповідались перед шлюбом. Стоячи на колінах перед образами, поклялись пронести своє кохання через нелегкі будні повстанського життя. Згадали молоді своїх батьків – їм благословили сина і дочку на сімейну стежу...

Весілля Мельників було в хатині лісника, що на краю Чорного лісу. Небагато було гостей – тільки товариші по боротьбі.

Дружина провідника Роберта припала до душі повстанцям. Невтомна у праці, інтелігентна, безкорислива. Була водночас і лікаркою, і друкаркою. Варила їсти. Позаду були три роки навчання на медицині у Львові. Не було у Тоні випускного вечора. Її кликав ліс.

*

В одному з боїв восени 1945 року повстанці захопили „загублену“ ворогом сумку з документами. Коли Роберт прочитав папери, спочатку не повірив своїм очам. Сотенний Чорнота – агент НКВД. Не може цього бути! Два роки Чорнота у повстанських рядах, проявив себе добрим коман-

**Володимир Чав'як-„Чорнота“
(1922-1991).
Фото років заслання.
1956 рік**

диром. Він, крайовий провідник Роберт, не має права на помилку.

Доручив провіднику СБ Верховинцю все перевірити. Сліди цієї провокації чекістів вели до Львова. Повертаючись у Чорний ліс, Верховинець потрапив у ворожу засідку. Був важко поранений. Його останніми словами були:

– Передайте Роберту – Чорнота не винен.

У ті ж останні дні Роберт почув від дружини слова, які звеселили його: він буде батьком.

*

Зима 1945-1946 років була важкою. Повсюдно лютувала „червона мітла“. Чекісти великими силами блокували цілі райони, в яких діяли загони УПА.

... Кілька тижнів не виходили повстанці Роберта з криївки, що на горі Яворині. Навкруги облави, сліди на снігу могли привести сюди ворога. Добре, що води достатньо із струмка, що тече через криївку.

**Провідник Роберт (другий справа) серед відомих командирів УПА.
Чорний ліс, 1946 рік**

В кінці березня 1946 року, коли почав танути в горах сніг, крайовий провідник Роберт отримав через кур'єрів перші тривожні вісті: за час блокади загинули командири – Козак на Коломийщині; Андрієнко – командир Дрогобицького ТВ „Маківка“. Та чи ненайболючішою була втрата командира Чорного лісу – Грегота-Різуна; він впав 24 лютого від кулі більшовицького агента.

**Випускник СШ „Олені-1“
Ярослав Косарук-
„Байрак“ (1944).
Командир калуського
ТВ-23 „Магура“
(1945-1949)**

На теренах Калушини було краще: тут вберігся від загибелі і далі командував повстанськими силами поручник Козак-Байрак. Пригадався Роберту весняний день 1945 року, коли він, поряд з іншими командирами, рекомендував Головному Військовому штабу УПА призначити недавнього випускника старшинської школи „Олені“ хорунжого Байрака командиром калуського ТВ-23 – „Магура“.

І тепер, в березні 1946 року, був радий, що військовики УПА не прогадали і довірили цей пост молодому командирові Байраку. Потрібно рекомендувати штабу про підвищення Байрака до ступеня сотника і нагородження Хрестом за мужність.

*

Цілу ніч з 12 по 13 травня 1946 року Ярослав не спав. Санітарка Марійка недавно пошепки повідомила: дружина ось-ось народить. Задрімав на світанку, як почув рух у криївці. А потім – дитячий крик.

– Дитина народилась – здогадався зпросоння.

– Друже провідник, у вас народилась донечка

Але що це? Ще один голосок прорізав ранок 13 травня 1946 року.

– Друже! Маєте двійко діточок: народився ще і синочок.

Це санітарка Марійка подала голос. І сон, як рукою зняло.

– Я – батько, батько, – радість розпинала груди.

Сина і дочку назвали іменами – Роман і Віра. Діти росли кволими, часто хворіли. Не вистачало свіжого повітря, молока, овочів, фруктів. Віру з часом прийняли до себе родина Марії Павлишин, а згодом – Ганна Бучко з села Слобода Болехівська Долинського району. Брат Ромко, розділив, напевне, батьківську долю.

*

Через кур'єрів Роберт отримав вістку: 21 жовтня в селі Вербіж Верхній Печеніжинського району чекісти полонили пораненого слідчого крайової Служби Безпеки Лимана. Три-вожно стало на душі: Лиман знає про криївку на Яворині. У самій криївці не бував, зустрічались на верху гори... Що робити? Розповів про цю новину друзям.

– В перших числах листопада переходимо в інший зимовий бункер. Там є все необхідне – підсумував провідник.

*

Пораненого Лимана взяли на допит у Станіславську тюрму. Спочатку вмовляли, а коли есбіст сказав „Ні!“, взяли до тортур. Мучили цілодобово, бо чекісти знали, хто потрапив їм до рук. Пекли вогнем, заганяли під нігті голки...

– Дивіться, не перестарайтесь, – наголошував майор Костенко. – Він потрібний нам живий.

І кати старались... В ніч з 25 на 26 жовтня Лиман зламався і погодився провести чекістів до місця зустрічей з провідником Робертом на горі Яворині, що на Долинщині.

Вже під вечір 27 жовтня чекісти у кількості трьохсот чоловік були на горі Яворині. У щільне кільце був взятий найближчий лісовий масив і вся гора.

– В останній раз я зустрічався з Робертом на цьому місці на початку вересня... Він був з охоронцями на псевда Скала і Микола.

– Якою була погода? Чи були у Роберта і охоронців заболочені чоботи? – уточнював питання „знавець“ своєї справи майор Костенко.

– Погода була... Напередодні падав невеликий дощ, але чоботи у них були не дуже замащені...

– Так! Видно, не здалека йшли. Бандитська краївка десь тут, – закінчив Костенко.

Чотири доби метр за метром промацували чекісти гору Яворину. А повстанської криївки не було.

– Ще раз, ще..., – до хрипоти кричав майор Костенко. Сам, заляпаний болотом з ніг до голови, носився, як навіжений по горі.

– Я пообещал товарищу Слоню найти бандитов и слово сдержу. Искать, искать...

Тільки під самий вечір 31 жовтня 1946 року криївка Роберта була знайдена.

... В криївці на Яворині провідник Роберт перебував з весни 1945 року. Вирита у крутому схилі гори, її неможливо

було виявити. Повстанці у криївці перебули не одну чекістську облаву на Болахівські ліси.

Голоси облавників, гавкіт псів то наближались, то віддалялись.

– Пронесе і цього разу. Скільки облав було...– думав Роберт й заспокоював себе. Та доля цього разу не була прихильною до повстанців. Облавники виявили криївку.

– Бандиты, сдавайтесь! Вы окружены.

Роберт наказав затягувати переговори, щоб спалити важливі документи і знайти вихід із становища, що склалось. Хто ж знав, що Іуда затерся між ними. Цього разу зрадив охоронець Ясний і видав ворогу таємниці криївки.

Тої першої листопадової ночі 1946 року впали, як герої – Ярослав Мельник-„Роберт“, крайовий провідник ОУН; Антоніна Король-Мельник, друкарка проводу; „Марійка“, кухарка; повстанці „Скала“, „Микола“ й інші підпільники.

Вічна їм слава!

Ольга МАНЕЛЮК, односельчанка Я. Мельника

Після виключення Ярослава Мельника поляками з Рогатинської гімназії, він деякий час працював вчителем початкової школи у рідному селі Бережниці Шляхотській Калуського повіту.

Пам'ятаю випадок із свого шкільного життя. Це було, здається, весною 1939 року. Я вчила дома уроки, як почувла розмову тата із своїм братом Михайлом:

– Приходить кінець Польщі, вже недовго чекати. З'їсть її Немеччина...

Чоловіки говорили неголосно, але я все почувла. Хоч мала на той час дев'ять років та зрозуміла зі сказаного батьком, що поляки роблять зле нам – українцям. І своїм дитячим розумом запротестувала проти них – поляків.

– Не буде Польщі, не треба і уроків вчити!

Коли наступного дня я прийшла в школу, вчитель Мельник викликав до дошки:

– Манелюк, відповідайте урок.

Я встала і категорично заявила, що не вивчила урок.

– Чому?

– Не вивчила, бо...– і не закінчила. З голови не виходили татові слова про Польщу. Я вважала себе мало не героїнею.

Ярослав Мельник не потерпів такого поступку від учениці. Взяв і відлупцював мене лінійкою.

І приказував при цьому:

– А вчити уроки треба!

Наголошував на останньому слові.

Я йшла додому зі школи і плакала. В моїй дитячій душі все кипіло.

– Як вчитель міг мене вдарити? Скільки разів бував у нас, обідав...

Тато запитав, у чому справа. Я все розповіла. Надіялась, що він стане на мою сторону.

– Добре Славко зробив, я ще зараз додам. Ти ще замала судити про когось... А вчитись треба,– ніби повторив вчителеві слова.

Тато (Володимир Манелюк.– Авт.) близько знався з родиною Мельників по праці у бережницькій „Просвіті“. Мама Ярослава була моєю хресною матір'ю.

... Вдруге мені довелось зустрітись з майбутнім крайовим провідником Я. Мельником-„Робертом“ влітку 1941 року. Після проголошення у Калущі Акту від 30 червня мій тато привіз кіньми до нас додому Ярослава Мельника (тодішнього повітового провідника ОУН Калущини.– Авт.) і наймолодшого з братів Бандерів Богдана. Хлопці були однолітками. Богдан весь час чомусь кашляв, напевне, був хворий.

Мама моя, чекаючи гостей, зварила пирогів, подала на стіл. Тато з Ярославом і Богданом весь час говорили про щось впівголоса.

– Чоловіче,– сказала мати – Досить політики, сідай до столу і клич гостей.

Ярослав швидко впорався з їжею. Богдан їв, не поспішаючи, все чомусь відсував на сторону миски смажену цибулю.

Мельник був непосидючий, все ніби кудись поспішав, і ще нетерплячий. Й тут, за столом, показав свій характер: дивився, дивився, як Бандера їсть і раптом каже:

– Слухай, Богдане, ти або їж, або...

Різко встав з-за столу, подякував і вийшов на подвір'я. Молодший Бандера не образився на свого товариша, тільки усміхнувся і далі продовжував неквапливо їсти. Знав нестримний Ярославів характер.

Після обіду Богдан підійшов до мене, поклав руку на моє плече і запитав:

– Як тебе звати, дівчино?

– Ольгою,– відповіла я.

– Маєш ім'я славної княгині, не осором його.

ВШАНУВАННЯ ПАМ'ЯТІ ПРОВІДНИКА ЯРОСЛАВА МЕЛЬНИКА-„РОБЕРТА“

Влітку 1992 року ветерани ОУН-УПА, члени СУМ, пластуни з допомогою місцевої влади Долинщини відновили криївку провідника Роберта. Дерев'яними балками були укріплені стіни криївки, вистелено підлогу, виготовлено столики і т. д. Бункер Роберта постав перед очима гостей в оновленому вигляді, майже таким, яким був п'ятдесят років тому, коли перебували тут підпільники (1945-1946).

Криївка крайового провідника ОУН Роберта. Гора Яворина, 1992 рік

Поряд з криївкою був освячений березовий хрест і синьо-жовтий прапор. На табличці, що закріплена поряд, читаємо трагічні рядки:

*„В цій криївці
в ніч з 31 жовтня на 1 листопада 1946 р.
загинув крайовий провідник ОУН
Роберт із охороною. Вічна їм слава.
Слава Україні. Героям слава.“*

Про місце повстанської криївки дізнались монахині Гошівського монастиря і за якийсь час, коли вже ніхто на Яворину не приходив, поставили хрест і щиро помолились за упокій душі героїв.

*

У літні дні 1995 року гора Яворина, що на Долинщині (Івано-Франківська область) прийняла на свої схили сотні ветеранів УПА, молодь з багатьох областей України. З ініціативи КУНу був започаткований щорічний фестиваль української патріотичної пісні „Яворина“, присвячений пам'яті героїв, які полягли за волю України. І серед них – Я. Мельник-„Роберт“.

*

31 жовтня 1996 року, до п'ятдесятих роковин від дня загибелі провідника ОУН Карпатського краю сл. п. Я. Мельника-„Роберта“ (1919-1946) в рідному селі героя Бережниць Калуського району був відкритий і освячений пам'ятний знак, на місці якого в майбутньому постане пам'ятник славному землякові. Ініціатором встановлення знаку був місцевий осередок КУНу (голова Ігор Мазур).

Велику роботу із збирання матеріалів і вшанування пам'яті Ярослава Мельника проводять педагогічний колектив і учні Бережницької ЗОШ I-II степенів (директор Данів В. Ю.). Зокрема, у школі оформлено куток, присвячений землякові, зібрано спогади про Я. Мельника його односельців.

*

В 1997 році з ініціативи вчителя фізичного виховання місцевої школи Богдана Василюшина розпочав ходу щорічний традиційний футбольний турнір, присвячений пам'яті земляка із с. Бережниць, крайового провідника ОУН сл. п. Ярослава Мельника-„Роберта“. У турнірі беруть участь команди сіл Бережниць, Грабівки, Підмихайля, Пійла і інших населених пунктів Калуського району.

*Героїв час не поглинає:
Герой не падає, не стогне,
не вмирає!
Герої завжди з нами
йдуть –
З минулого – в сучасність
І далі – у майбутть.*

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. **Гладилович А.** Володимир Тимчій-Лопатинський // Визвольний шлях.- 1979.- Кн. 5.- С. 4-5.
2. **Мазур І.** Партизанське село (Бережниця) // Дзвони Підгір'я.- 1995.- 20 черв.
3. **Пастух Р.** Таємницю загибелі легендарного „Роберта“ розкрито // Дзвони Підгір'я.- 1996.- 8 лют.
4. **Побуцька М.** У Бережниці пам'ятають „Роберта“ // Дзвони Підгір'я.- 1992.- 6 серп.
5. **Садоль П.** Українська Постанча Армія // Довідник 1943-1949, кн. 1.- Нью-Йорк, Пролог, 1994.- С. 103.
6. **Сохацька І.** Романтика, героїзм, трагедія // Дзвони Підгір'я.- 1995.- 8 черв.
7. **Хмель С.** Українська партизанка.- Львів: Шлях перемоги, 1992.- С. 17.

«СВОЄ ЖИТТЯ Я ПРИСВЯТИВ УКРАЇНІ...»

РОМАН МАРЧАК

(1912–1942)

*Автор книги вдячний сестрі Романа
п. Володимирі Марчак (1914–1999)
за надані знімки і матеріали
про брата.*

ВИТОКИ РОДУ МАРЧАКІВ

Священничий рід Марчаків походив із села Біла Стрийського повіту. За підтримки митрополита УГКЦ Андрея Шептицького батько Романа Володимир Марчак закінчив духовну академію в Римі. Виконував священничі обов'язки у селах Баличі та Гірне, що на Стрийщині.

З 1911 по 1935 роки о. Володимир Марчак був парохом церкви Святого Архистратига Михаїла в селі Угринові Середньому Калуського повіту. До першої світової війни це село було під сильним москвофільським впливом і отцю Марчаку довелось докласти немало зусиль, щоб Угринів Середній став національно свідомим селом. Зокрема, в середині 1920-х років його зусиллями тут були відкриті – читальня „Просвіти“, філія „Сільського господаря“ та інші українські установи.

СВЯЩЕНИЧА ПРАЦЯ – ЙОГО ПОКЛИКАННЯ

Весною 1911 року отець Марчак переїхав на нову парафію в Калущину і з перших днів потоваришував із сусідом – священником Угринова Старого о. Володимиром Глодзінським, а пізніше – з його зятем о. Андрієм Бандерою. Це були люди близькі не тільки за священничим покликанням, але й по духу та світогляду. Служити рідному краю, народові, громаді – було у них на першому місці. На цих принципах священники В. Марчак і А. Бандера виховували і своїх дітей.

У Володимира Марчака і Неоніли з Левицьких було п'ятеро дітей: Наталка, Олександр, Василь, Роман і Володимира. Останні двоє народились в Угринові Середньому. До речі: Олександра була одружена з відомим педагогом і композитором Романом Савицьким.

В домі Марчаків панувала атмосфера українського патріотизму, національного духу, які сприяли пробудженню в дітей любові до рідного краю, народу. Їх першими вчителями були батьки.

Родина Марчаків. В центрі Н. і В. Марчак.
1935 рік

МОЛОДІ РОКИ

Середньоугринівську школу Роман Марчак закінчив успішно; особливо любляв історію, літературу та руханку (фізкультуру). З молодих літ Ромко, так називали його рідні, брав активну участь в роботі читальні „Просвіти“: співав у мішаному хорі (диригент – старший брат Василь Марчак), товаристві „Луг“, Пласті.

Роман Марчак був засновником аматорського гуртка. Вистави ставили в сусідньому Угринові Старому, Бережниці Шляхотській, Голині, Добровлянах. Ні одне спортивне свято не проходило без участі священникового сина Романа: грав у відбиванку (волейбол), копаний м'яч (футбол).

У 1931 році дев'ятнадцятилітнім юнаком Роман Марчак поступив у Львівську торговельну школу. Тоді ж став членом ОУН. У Львові зустрічався із земляком Степаном Бандерою, який навчався в Дублянах. Не раз поверталися зі Львова разом потягом в Калуш, а далі через Добровляни, Новицю пішки додому в Угринови.

ПІД ПИЛЬНИМ НАГЛЯДОМ ПОЛЬСЬКОЇ ПОЛІЦІЇ

Роман Марчак.
1931 рік

Сестра Романа п. Володимира Марчак (1914-1999), яка проживала в м. Калуші-Загір'я згадувала:

„У 1932 році, після нападу на пошту в Городку й арешт Біласа і Данилишина, поляки почали проводити часті обшуки в бурсах, у яких проживали українські студенти. Заарештували брата Романа: в нього знайшли заболочені черевики і скривавлену носову хустинку. Тримали під арештом три тижні. Допитували. Відпустили тільки після того, як було доведено, що кров на хустинці – Романова (в нього часто йшла кров з носа), а черевики були заболочені під час гри на спортивному полі.

Польські слідчі допитали всіх гравців команд і навіть брали пробу глини з поля. Аж тоді відпустили.

Наш тато, дізнавшись про арешт Романа, щодня щиро молився, просив Господа змилостивитися над синою долею. Тільки після того, як мій старший брат Василь повідомив зі Львова, що Роман на волі, вимовив:

– Мої молитви дійшли до Бога.

Після закінчення торговельки у Львові (здобув фах бухгалтер) Роман Марчак вирішив йти до війська, щоб здобути вишкіл, а, може, закінчити і школу підстаршин, який хлопцеві міг пригодитися в майбутньому. Роботи за фахом поляки так і не дали.

Володимира Марчак, сестра: „Роман був високого росту, міцної статури, добрим змагуном. Прийшов на комісію до

Р. Марчак (1-й справа)
з товаришами по навчанню
у торговельці. 1932 рік

Роман (перший зліва). В центрі – брат Василь Марчак

польського війська, а лікарі написали: „Не здольний“, тобто не здатний до служби. Брат запитує комісію: „Скажіть, на яку хворобу слабую, буду лікуватись“. А доктори, замість відповісти, знову пишуть: „Не здольний“.

Поляки боялись мати у війську свідомих українців, і підозрювали, що брат Роман належить до підпільної ОУН. Брат все це зрозумів“.

Марчак і справді пов'язав свою долю з націоналістами. Допомогає переправляти літературу, переховувати її. Давав читати довіреним хлопцям і дівчатам. За доносом провокатора Роман був заарештований польською поліцією. Суд виніс вирок: два роки позбавлення волі. Покарання відбував у відомій тюрмі для політичних засуджених – Березі Картузькій.

„Брат повернувся додому виснажений. Рідні не відразу впізнали його. Батько дивився у вікно і каже: „Якийсь чоловік зайшов на наше подвір'я, роздивляється, напевне, щось шукає.“ Ми вийшли з хати, придивились, а це наш Роман. До цього він мав на голові густе, чорне волосся (у львівській торгівельці знайомі так і називали його – Роман Чорний), а тепер перед нами стояв вимучений чоловік, волосся де-не-де повипадало, зарослий. Виглядав на старого діда.

На другий день, коли Роман трохи відіспався, поголився, помився, я кажу до брата:

– Романи! Ти ще молодий, пожалій себе!

Брат поглянув на мене і промовив:

– Ви в спокої проживете на десять років більше від мене, а я можу згинуть зараз; та я знаю, що віддам своє життя за Україну.

Ці Романові слова я пам'ятатиму до смерті“.

В РЯДАХ ПОХІДНОЇ ГРУПИ ОУН

У передвоєнний 1940 рік Роман Марчак став студентом юридичного факультету Львівського університету. Прочився тільки один рік і змушений був піти у підпілля. Чекістські агенти шукали його. Переховувався у знайомих у Львові, Стрию, Тернополі. Мав повсюдно багато друзів.

Роман Марчак (2-й справа) серед студентів Львівського університету. 1940 рік

В перших числах липня 1941 року Роман передав через знайомого записку з Морщина (рідні з 1935 року проживали в с. Нинів Долішній біля Стрия): „Дорогі мої! Я знаходжусь недалеко від вас. Не можу зайти, бо відходжу з хлопцями на Схід. Ваш Роман“.

Північна похідна група ОУН (кер. Д. Мирон-„Орлик“ і Д. Маївський-„Косар“), в яку входив Роман Марчак-„Моргун“, направлялась через Рівне, Житомир на Київ. Ця похідна група оунівців мала свій розпізнавальний знак – стрічку червоного кольору. В групі „Схід“ або середньої розпізнавальною була стрічка синього кольору, в групі „Південь“ – чорного.

Наш земляк у складі групи „Північ“ дійшов до Житомира. Нелегкою була ця дорога: пішки, на мотоциклах, роверах. Найважчим для юнаків і дівчат був шлях з Рівного до Житомира. На кожному кроці чатувала небезпека: німецьке гестапо або більшовицькі агенти, залишені для підривної роботи.

Житомир був кінцевим пунктом шляху Марчака. Тут наш земляк проявив себе як здібний організатор українського націоналістичного підпілля. „Моргун“ (Роман Марчак) був обраний обласним провідником ОУН Житомирщини. Мав й інше псевдо Семен Марчук.

Провід тимчасово займав приміщення колишнього земського банку в Житомирі, а з початку 1942 року – будівлю канцелярії суду. Протягом наступних місяців „Моргун“ неодноразово змінював місцезнаходження обласного проводу. Гестапо йшло слідом... Багато друзів впало від його куль. З підробленими документами Марчак-„Моргун“ бував у районних осередках у Бердичеві, Брусиліві й інших містах краю. Члени організації змогли проникнути у багато відділів районних адміністрацій Житомирщини.

Згадка про Романа Марчака є у книзі Петра Мірчука „Українська Повстанська Армія. 1942-1952“ (Львів, 1991). На с. 17 цього видання читаємо:

„...В Житомирі у тюрмі окупанти стріляють членів обласного проводу ОУН Василя Хому і Миколу Кравса, а на вулиці гине від кулі обласний провідник Роман Марчак“.

Сталося це в березні 1942 року.

ЗАГИБЕЛЬ НАШОГО ЗЕМЛЯКА

Сестра Володимира Марчак залишила спомини про останні дні життя брата:

„... Ми сідали до сніданку. Зайшла мама і каже: „Цієї ночі мені снівся наш Ромко. Сидить за столом з великою бородою. Я побачила його і питаю: „Сину, звідки ти взявся? А він усміхнувся до мене і, мов хмаринка, став підніматися вгору і незабаром зник зовсім. Це його душа навідувалася додому...“.

Через деякий час до нас зайшов Романів товариш Іван Мацьків, який був з братом на Житомирщині, й розповів, як Роман загинув.

„...Німці арештовували членів ОУН. Особливо багато попались між 10 і 13 березня 1942 року. Після суду – розстрілювали. Обласний провід наказав всім розпорозитись. Явки у містах Житомирщини, склади зібраної зброї були виявлені німцями з допомогою підсланих агентів. У самому місті одна з явок ще була „твердою“. Але ніхто з підпільників не знаю

точно. Роман заборонив всім відвідувати цю явку. І коли постала проблема пішов з одним із товаришів її перевірити. Мав документи на інше прізвище. Віконичі на вікнах хати були відчинені – значить небезпеки немає. Господар явки не зумів їх зачинити.

Побачивши німців, Роман вистрелив з пістолета. Товариша німці схопили, а Марчак кинувся тікати вулицями Житомира. Та важко поранений упав, скошений чергою з автомата. Коли переслідувачі добігли до нашого земляка, Марчаку пішла кров з рота, а через хвилину він помер.

Загибель провідника Романа Марчака-„Моргуна“ (березень 1942 року)

– Це Моргун? – запитали заарештованого.

– Так, – відповів той“.

На квартирі, яку винаймав Моргун, були виявлені зброя, друкарська машинка, гроші і понад 2000 брошур і листівок.

Так загинув наш славний земляк, вихідець з села Угринова Середнього Калуського повіту, обласний провідник ОУН Житомирщини славної пам'яті Роман Марчак-„Моргун“ (1912-1942). Вічна йому слава!

*

У березні 1994 року на прохання родини тодішній парох с. Угринова Середнього Калуського району о. Дмитро Кишенюк відслужив панахиду за Романом Марчаком. Біля могили батьків – Володимира і Неоніли Марчаків та сестри Олександри, що на сільському цвинтарі с. Нинева Долішнього Стрийського району, де родина проживала після переїзду з Угринова Середнього, виросла символічна могила синові і братові – Романові Марчаку.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. **Когут М.** „Своє життя я присвятив Україні...” // Дзвони Підгір'я.- 1998.- 28 лист.
2. **Косик В.** Україна і Німеччина у другій світовій війні.- Париж – Нью-Йорк-Львів, 1993.- С. 194, 224, 547, 557.
3. **Мірчук П.** Українська Повстанська Армія. 1942-1952. Документи і матеріали.- Львів, 1991.- С. 17.

ПОВСТАНСЬКИЙ ПІКАР

ЯРОСЛАВ МАРТИНЕЦЬ

(1921–1948)

До 80-х роковин від дня народження

АВТОР ВДЯЧНИЙ:

*Йосипові Гаврилку (м. Калуш),
Романові Басарабу (м. Івано-Франківськ)
за надані знімки і спогади про славної пам'яті
повстанського лікаря Береста*

Чекай мене, безсонна Україно,
чеканням друга, матері, жони.
Я повернусь до тебе неодмінно,
обвіяний вітрами далини.
Я прилечу в твоє світання тепле
без зайвих слів,

без зойку самоти.

...ти жди!

І в дім мене запустиш,
коли біду далеку відведу...

Та де не йду –

я йду тобі назустріч,

І де б не впав –

за тебе я впаду.

Петро СКУНЦЬ

ПОВЕРНЕННЯ

Більше, як десять років (1942-1954) вела звитяжну боротьбу проти ворогів Українська Повстанська Армія. Важливу роль у боєздатність повстанських сил, в їх моральний стан внесла медично-санітарна служба УПА.

Свідомість воюючого, що на випадок поранення він знайде як на полі бою, так і в заплілі належну медичну опіку, збільшувало його почуття індивідуальної безпеки і зміцнювало його боєздатність.

Без жертвовної праці лікарів, фельдшерів, санітарів, які щомиті наражали себе на небезпеку, не була б повною картиною боротьби УПА.

В останні роки ми дізнались багато імен славних повстанських лікарів і провідників Українського Червоного Хреста, які пліч-о-пліч з повстанцями вели нелегку боротьбу з ворогом. Серед них: Юрій Липа, Катерина Зарицька-Сорока, Яромир Олесницький, Галина Дидик, Модест Ріпецький, Олексій Зеленюк, Юлія Ганущак, Володимир Манюх... А скільки їх безіменних впали не полі бою. Вічна їм пам'ять!

У цьому списку немає імені Ярослава Мартинця-, „Береста“ (1921-1948). В минулому – студент медицини у Львові (1942-1944). З 1944 по 1946 – лікар в курені Прута (П. Вацика). Нехай спомини про лікаря Береста, поміщені в цьому розділі книжки, будуть пошаною його пам'яті.

АВТОР

БІОГРАФІЧНА ДОВІДКА

Ярослав Мартинець народився 20 грудня 1921 року в містечку Богородчани, що у двадцяти кілометрах від Станіслава (тепер Івано-Франківськ). Молодшими у подружжя Василя і Розалії Мартинців були дочка Марія (1924 р. н.) і син Антон (1926 р. н.). Навчався у місцевій Богородчанській семикласній школі, яку закінчив в 1936 році.

В тому ж році поступив на навчання в Станіславську українську гімназію. Був активним членом Пласту, що підпільно діяв у гімназії.

Учень сов'єтської десятирічки в Станіславі (9–10 класи; 1939–1941). Разом з Михайлом Хмелем-„Всеволодом“ очолював Юнацтво ОУН в цій школі.

З початком сов'єтсько-німецької війни (червень 1941 року) повернувся у Богородчани. Секретар української поліції (там же; 1941–1942). Комendant поліції – Константин Петер. Підтримував зв'язки з націоналістичним підпіллям. З весни 1942 року – в підпіллі. Рошукуваний гестапо. Виїхав у Львів (літо 1942).

Студент медичного факультету Львівського університету (1942–1944). Активний серед українського студентства у Львові. Брав участь в охороні українських вчених від польської Армії Крайової (1943). Влітку 1944 року змушений був залишити навчання у Львівському університеті у зв'язку з наближенням фронту.

Завідувач міською медичною амбулаторією у Богородчанах (серпень-листопад 1944). З кінця листопада 1944 року – лікар УПА (підпільне псевдо – „Берест“). Разом з О. Зеленчуком-„Пастером“ проводив підпільні медсестринські курси в с. Тяпчому Долинського району (1944). Перебував у курені командира Павла Вадики-„Прута“ (1944–1946).

Лікував після поранення на Різдво 1945 року командира Чорного лісу Василя Андрусяка-„Різуна“-„Грегота“ (січень-лютий 1945). З квітня по листопад 1945 року з куренем Прута перебував у пропагандивному рейді УПА по теренах Чехословаччини і Польщі.

У 1946–1948 роках – член Калуського надрайонного проводу ОУН (медичної секції). Повстанський лікар у збройному підпіллі Калущини. Друге псевдо – Кримський. Загинув у бою з чекістами 15 лютого 1948 року в с. Завої Калуського району.

СПОМИНИ ПРО СЛ. П. ЯРОСЛАВА МАРТИНЦЯ-„БЕРЕСТА“

**Роман БАСАРАБ,
м. Івано-Франківськ**

Моя мама Марія Басараб вчителювала деякий час в Старих Богородчанах. Проживала вона у свого брата о. Івана Пасічняка. Останній був парохом у Заріччі (присілок Ст. Богородчан) і в селах Лисівка і Гринівка Богородчанського деканату.

З Мирославом Мартинцем ми навчалися у семикласовій, або як поляки називали її повсехній, школі в Богородчанах. Хочу уточнити ім'я мого товариша: не Ярослав, як пишуть деякі джерела, а Мирослав. Вчився він добре, особливо любляв уроки історії, української мови, географії. У вільний час Мирослав брав участь у шкільному аматорському гуртку, любив читати і декламувати вірші. А ще мав гарний каліграфічний почерк.

**Ярослав Мартинець.
Станіслав, травень 1942 року**

Серед вчителів богородчанської школи (неукраїнців.– *Авт.*) вирізнявся жид Надлер. Він прихильно ставився до українців; брав участь у святкуваннях Різдва, Акту злуки 22 січня, Шевченківських днів, Великодня... У дійствах брали участь багато учнів і серед них ми із Славком Мартинцем. Але це не мало ніякого впливу на оцінку з математики, яку Надлер викладав. Це був вимогливий викладач.

З часом я переїхав у Станіслав і став відвідувати уроки в школі імені Маркіяна Шашкевича, яку провадило товариство „Рідна школа“. Мирослав залишився вчитися у Богородчанах.

Закінчивши школу, у 1936 році я здав іспити у Станіславську державну гімназію з українською мовою викладання. Гімназія була розташована по вулиці Липовій.

Мартинець теж поступив сюди на навчання. Ми знову із Славком вчилися в одному класі – тепер гімназії і навіть проживали в одній кімнаті бурси Святого священика Йосафата. У позаурочний час відвідували спортивні секції, співпрацювали у гімназійній касі взаємодопомоги і учнівському кооперативі. Заняття в останніх вчили молодь, як жити і трудитись. Харчувались з дому; мені особливо смакували яблука і груші із саду Мартинців.

У Станіславській гімназії діяв підпільно Пласт і ми з Мирославом були активним його членами. Весною 1939 року в нас за плечима були чотири класи гімназії і ми мріяли про те, ким будемо в майбутньому.

Та час розпорядився по-своєму...

У вересні 1939 року розвалилась ненависна Польща, прийшли перші „визволителі“. Гімназистів повернули у дев'ятий клас сов'єтської десятирічки. Із Славком Мартинцем ми сіли за парти середньої школи № 1 в Станіславі. Колишні гімназисти мали кращі знання, ніж сов'єтські школярі.

Тут разом з Михайлом Хмелем (пізніше обласним провідником пропаганди на псевдо Всеволод) Мирослав Мартинець очолював Юнацтво ОУН.

В другій десятирічці „юнаків“ провадив Василь Савчак (з часом провідник ОУН Буковини „Сталь“) родом із Ямниці, що недалеко від Станіслава. Одночасно Василь був і зв'язковим між Юнацтвом ОУН станіславських шкіл та обласним провідом.

Констянтин Петер. 1943 рік

У третій Станіславській середній школі Юнацтво очолював Осип Білобрам. За німецької окупації він був крайовим провідником Юнацтва. Навчався у Львівському університеті. В 1943 році Осип був заарештований і розстріляний гестапівцями.

Я навчався у першій сов'єтській десятирічці десь біля півроку. Коли організувався Станіславський вчительський інститут, перейшов туди вчитись на філологічний факультет. Деканом факультету був жид Шмулензон.

У 1941 році Славко Мартинець закінчив першу станіславську десятирічку і повернувся додому в Богородчани. Йому йшов двадцятий рік...

Родина Мартинців ще за польських часів зналась з Константином Петером, вихідцем із Вінничини. В минулому він був старшиною УГА, емігрував у Галичину. На початку со-рокових Петер проживав на своєму хуторі Мочари, що в десяти кілометрах від Богородчан.

З приходом німців влітку 1941 року провід ОУН вирішив скористатися з німецького походження Петера і той очолив українську поліцію в Богородчанах. Секретарем поліції став недавній учень Станіславської гімназії Мирослав Мартинець.

Маючи доступ до зброї, начальник української поліції таємно переправляв її в ліс для загонів УНС, що створювались в Галичині. Знав про це і секретар Богородчанської поліції Мартинець.

Провокатор доніс на Петера в гестапо і його в 1942 році було заарештовано. Почались допити у Станіславі, Львові... Тільки збіг обставин допоміг Константину уникнути розстрілу.

Третій зліва – Я. Мартинець. Поряд (у білому плащі) сестра Марія. 1942 рік

Дізнавшись про арешт начальника поліції, Мирослав пішов у підпілля. Переховувався у знайомих в Богородчанах і Станіславі... Гестапо викликало на допити батька Василя Мартинця. Останній нічого не знав. Славко вмів тримати усе в таємниці.

Весною 1942 року Мартинець поступив на медицину у Львові. Тут третій раз доля звела мене з Мирославом. Ми мешкали з ним разом по вулиці Личаківській.

Товарищував Славко із своїм земляком з Богородчан Богданом Крицуном (1922 р. н.), теж студентом медицини. Трагічно склалася подальша доля Богдана. Восени 1944 року Крицун загинув у с. Похівка Богородчанського району від рук лжеповстанців.

Студентське життя було тоді нелегким. Більшість молоді була задіяна у підпіллі ОУН. Нам з Славком доводилось охороняти від польських куль українських вчених, зокрема, професора Євгена Вертипороха.

Я. Мартинець.
Львів, 8.11.1942

Ярослав (зліва) разом з товаришем по навчанню, земляком Богданом Крицуном. 1943 рік

Ярослав Мартинець (другий справа) серед студентів медицини Львівського університету. Весна 1944 року

Інструктаж проводив з нами студент ветеринарії, відповідальний від ОУН за охорону вчених Ярослав Косарчин-„Козак“. Він же видавав нам зброю для захисту від нападів підпільників із Армії Крайової. Після виконання завдання ми повертали зброю Косарчину. Останній запам'ятався мені, як щирий український патріот.

Ми навчались на очно-заочній формі: після семестру навчання, деякий час перебували вдома. Славко мав можливість читати біологію у Богородчанській школі (директор Йосип Соколовський).

Влітку 1944 року, коли в Галичину повернулася червона армія, Мирослав повернувся додому. Працював в Богородчанах коротко за фахом. Восени того ж року пішов в УПА

14 січня 1945 року Берест, в день старого Нового року, допомагав лікарю Пастеру на лісництві в Петранці оперувати важко пораненого командира Чорного лісу Різуна.

...Святкового дня 1945 року я був на Службі Божій в церкві Святої Трійці в Дрогобичі. Хтось із присутніх вклав мені в руку підпільну штафету. Це була записка від Славка Мартинця: я пізнав його каліграфічний почерк.

Ми зустрілись в лісі недалеко села Урич. Мирослав був у повстанській формі, озброєний.

Саме тоді курінь Прута повертався у Чорний ліс із пропагандивного рейду по теренах Словаччини і Польщі. В одному з боїв лікар Берест був поранений: розривною кулею відірвало палець на лівій руці. Славко розповів мені, як щиро і тепло зустрічали їх словаки: постачали харчами, одягом, ловили кожне слово правди про боротьбу УПА. Ми потиснули один одному руки на прощання. Мирослав посміхнувся в останнє і рушив до своїх хлопців, які чекали на нього...“.

**Йосип ГАВРИЛКО,
лікар; родич Ярослава
Мартинця-„Береста“, м. Калусь**

Йосип Гаврилко, лікар

Ярослав був двоюрідним братом моєї мамі Олені Мартинець. Багато років я цікавлюсь долею свого родича, відомого повстанського лікаря. Працював у архівах центральної районної лікарні в Богородчанах, Львівського університету і Львівського медінституту. Тільки в Центральному історичному архіві Львова я віднайшов відомості про студента медицини Мартинця. Вони були на німецькій мові.

По вуличному Ярослава називали Славко-Мирон. Із спогадів родини, знайомих відомо, що вуйко був веселої вдачі, товариський. Навчаючись у Богородчанській школі, а потім у гімназії в Станіславі, активно працював у Пласті, Юнацтві ОУН.

Як згадує тета Броніслава Латишевська, коли Славкові тато купив гімназійну форму, то син з радості кашкета клав під подушку і так спав. Щоб мати кошти на навчання сина, Василь Мартинець продав частину поля.

Після закінчення трьох курсів медицини у Львові, Мартинець знову вдома. Йшла війна (літо 1944 року) і було не до навчання. У 1995 році я тримав в руках оригінал наказу, який віднайшов у фондах архіву райлікарні, з якого повідомлявся „про призначення Мартинця Ярослава Васильовича завідувачим медичною амбулаторією міста Богородчани Станіславської області“ (оригінал на російській мові).

Недовго Ярослав працював на цій посаді: до листопада 1944 року. Як писала в листі до мене Славкова сестра Марія (проживає в Республіці Комі, Росія), брат йдучи робити операції повстанцям, щораз просив молитися за нього – не знав чи повернеться додому, чи ні. Вдень працював в амбулаторії, а майже щоночі при лампі в лісі чи стодолі, робив операції та перев'язував поранених повстанців. Батьки переживали, щоб син не загинув від зрадницької кулі.

В рядах УПА була гострою нестача підготовлених лікарів. Восени 1944 року, увечері, до хати Мартинців прийшли повстанці (осіб 20–30) і старший з них за званням сказав:

– Ви підете з нами, пане докторе. Ваших рук потребують поранені бійці.

Батько Василь Мартинець через городи провів сина до хутора Скобичівки. Що думав він, в останнє проводячи сина – свою надію на старість? Багато коштів витратили Мартинці на навчання сина у Станіславській гімназії, а пізніше – у Львові. Продали частину поля. Думали, що будуть доживати віку біля нього... Та доля розсудила по-іншому.

На хуторі Скобичівка, що на околиці Богородчан, попрощались син з батьком. Не судилось йому більше побачити свого Славка. Цілу ніч не спала Розалія Мартинець – очікувала повернення чоловіка. Аж надранок повернувся він додому.

Хтось з сексотів доніс в Богородчанське НКВД, що найстарший з синів Мартинців пішов в УПА. Вже наступного дня чекісти заарештували батьків – Василя і Розалію Мартинців. Дочка Марія, після закінчення учительської семінарії в Станіславі, працювала вчителькою в с. Глибокому Богородчанського району і її не забрали. Син Антон, який нещодавно через хворобу повернувся з Німеччини, дізнавшись про арешт батьків, переховувався у знайомих.

Василь і Розалія Мартинці були вже немолоді, тому дочка Марія вирішила добровільно їхати з батьками на виселення. Поки формувалася ешелон, Мартинців до Різдва свята 1945 року тримали у Станіславській тюрмі.

Сестра Розалії Мартинець Броніслава Латишевська, як могла, допомагала родичам: щотижня передавала їм посилки в тюрму.

Про арешт батьків Славко довідався через кілька днів. Дізнавшись пізніше адресу виселення (Комі АРСР, Північ Росії), син від чужого імені вислав їм продукти. В церкві Угринова Старого, коли парохом тут був о. Дмитро Березовський, наймав Службу Божу за здоров'я родичів.

Лікар Берест серед бійців охорони (другий справа), 1946 рік

Через псевдо Шпак Мартинець підтримував зв'язок з тетою Броніславою Латишевською у Богородчанах. Весною 1945 року від неї довідався про смерть батька. Відійшов Василь Мартинець 6 березня 1945 року від голоду і тифу.

Кілька разів Мартинець-„Берест“ приходив з охороною в околиці рідних Богородчан, може, побачить когось з родини чи знайомих. Весною 1945 року йому повезло: на Жидівських окопищах у гурті дітей побачив тітчиного сина Левка. Наблизився на метрів тридцять, покликав неголосно:

– Левку, чуєш. Це я, пізнаєш? Підійди...

Дванадцятирічний хлопець почув. Побачив озброєного чоловіка. Йшов вечір і Левко побоявся підійти. Прийшов додому і розповів матері – Броніславі Латишевській. Дотепер жалкує пані Броніслава, що не зустрілась тоді з Славком. Напевне хотів щось сказати чи передати...

Того ж року Я. Мартинець, як лікар брав участь у рейді куреня Прута на терени Чехословаччини. Був ранений у руку, про що повідомив пізніше через псевдо Шпак тету Броніславу Латишевську в Богородчанах. Коли чекісти привозили до Богородчанського НКГБ вбитих повстанців, рідні щораз дивились на ліву руку – чи не Славко.

Востаннє бачили його земляки на весіллі в селі Розсільній. Завітав ненадовго, щоб розпитати про новини, долю спільних знайомих. Це був 1947 рік.

Ярослав (четвертий справа в другому ряді) серед хлопців с. Завій Калуського р-ну, 1947 рік

... Розалії Мартинець після звільнення у 1956 році не дозволили повернутись додому. Та й не було до кого! Син Антон після служби в червоній армії теж виїхав на Північ до матері та сестри Марії. Чоловіка вже одинадцять років не було на цьому світі. Бавила внука, якого мама назвала в честь свого брата Славком. Померла мати лікаря Береста у 1980 році.

Зі своєю родичкою Марією Мартинець я переписуюсь довгий час, шлемо один одному поздоровчі картки на свята. Від неї я дізнався багато подробиць із життя її брата Славка – відомого повстанського лікаря Береста.

У жовтні 1990 року я був присутній на перезахороненні праху гамаліївців на цвинтарі в с. Грабівці Калуського району. Після панахиди жителі Грабівки запросили гостей на обід. Під час обіду я познайомився із жителем с. Завою Олексом Савчуком. Коли ми вийшли з хати, він запитав:

– Чи відоме Вам ім'я лікаря Береста?

– Так, – відповів я, – це мій родич. Його справжнє ім'я Ярослав Мартинець, родом з Богородчан. Ви знаєте щось про нього?

Олекса Савчук повідомив, що знав особисто Береста; останній мав криївку на його господарці, перебував тут три

В. Гулимчук-„Калина“, Я. Мартинець-„Берест“ (в центрі)
і М. Тимків-„Муха“. Літо 1947 року

місяці. Крім цього пан Савчук неодноразово зустрічався із лікарем в лісі. Тоді ж я довідався, що Ярослав Мартинець загинув у бою з чекістами 15 лютого 1948 року в селі Завої Калуського району.

На Стрітєння Господне, наступного 1991 року, ми вперше відправили панахиду на місці загибелі лікаря УПА Береста та його охоронців Миколи Тимківа-„Мухи“ і Василя Гулимчука-„Калини“. Були присутні родичі загиблих, гості, ветерани УПА Калущини.

15 лютого 1992 року, до сорок четвертих роковин героїчної загибелі повстанців, у селі Завої Калуського району був освячений березовий хрест біля мосту – місця згину героїв. Спричинився до цього житель села Олекса Савчук.

З того часу – щорічно на Стрітєння 15 лютого – священики, ветерани УПА Калуської станиці, гості, жителі навколишніх сіл, учні місцевої школи вшановують пам'ять славних героїв і серед них лікаря Береста.

*

Тепер відомо, як загинув Ярослав Мартинець-„Берест“.

Під вечір 14 лютого 1948 року (напередодні Стрітєння Господнього) лікар „Берест“ з повстанцями „Мухом“ і „Калиною“ (псевда Миколи Тимківа і Василя Гулимчука) навіда-

лися до Завою. Були голодні й замучені. Зайшли до хати Насті Матіїв. Попросили поїсти, але сон звалив їх. Першим пробудився „Берест“:

– Щось мені недобрый сон приснився. Що б це мало означати?

– Я б вам радила залишити нашу хату, – мовила газдиня. І повідомила, що заходив до її хати Михайло Данів ніби за мукою і видів сплячих хлопців.

Повстанці перекусили трохи і покинули хату Настуні Матіїв. Недалеко було весілля – у Катерини Данів. Молоді літа взяли своє – вирішили зайти і скуштувати весільного короваю.

„Бересту“ все не виходив з голови недавній сон. Квавип Миколу і Василя покинути весілля. Рушили до хати, в якій давно ніхто не жив. Пройшли з півдороги, як почули гул моторів автомашин.

Небо освітили ракети, стало видно, як у день. Повстанці увиділи, прозвучали перші автоматні черги. Їх хтось зрадив...

Гулимчук-„Калина“ кинувся в одну сторону, а „Берест“ з Тимківим-„Мухом“ – в протилежну до моста, що в центрі се-ла. А далі хотіли до лісу.

Сили були нерівними. Першим на городах загинув „Калина“: важкопораненого чекісти дострелили його з пістоля.

Поки „Муха“ відстрілювався з автомата, „Берест“ спалив під мостом документи й інші папери. Наостанок порізав на

Останній бій лікаря Береста 15.02.1948 р.

собі ножем шкіряну куртку, а після чоботи, щоб не дісталися ворогу. Вистріливши останні патрони з автомата, лікар гранатою покінчив з собою.

Тепер відомо, що повстанців того зимового ранку 15 лютого 1948 року зрадив харчовий села Завою Михайло Данів.

Понівечені тіла лікаря „Береста“ і повстанців вороги відвезли автомашинами у Калуш. Скинули на сніг біля приміщення НКГБ (тепер приміщення музичної школи № 1 по вул. С. Бандери, 11). Хлопців роздягли до пояса. Сфотографували. Десь в архівах Служби Безпеки України можна віднайти ці фотографії, та, на жаль, доступ до архівів ще обмежений. Через кілька днів загиблих героїв таємно закопали на старому цвинтарі в Калуші (район Височанки).

*

Велика заслуга у поверненні з небуття імені сл. п. Ярослава Мартинця-„Береста“ належить лікарю з Калуша Йосипові Гаврилку. Він один з перших досліджував життя славного родича. Пан Гаврилко – автор статті „Хто він, доктор Берест?“ („Галичина“, 1996.– 14 травня). Йосип Гаврилко щороку виступає на вшануванні пам'яті героїв, полеглих у с. Завої Калуського району 15 лютого 1948 року.

Автор книжки вдячний панові Йосипу Гаврилку за сприяння у виданні цього дослідження про життя повстанського лікаря Береста.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. **Гаврилко Й.** Хто він, доктор Берест? // Галичина.– 1996.– 14 трав.
2. **Когут М.** Впали, як цвіт на морозі // Дзвони Підгір'я.– 1998.– 21 груд.
3. **Когут М.** Лікар УПА Берест // Поліття.– 1997.– № 20.– трав.– С. 2.
4. **Когут М.** Повстанський лікар // Кал. віче.– 1997.– 30 бер.
5. **Мушкевич Б.** А там три браття з Прикарпаття життя за волю віддали // Дзвони Підгір'я.– 2001.– 21 лют.

ЗАСУДЖЕНИЙ НА СМЕРТЬ

ВОЛОДИМИР КІЦА

(1907–1943)

Щира подяка сину Володимира Кіци

п. Богдану (прож. у м. Калуші)

за знімки і матеріали

про батька

АВТОР

ВСТУП

**Доктор Дмитро Капітан
(1890-1978)**

У своїх споминах „Гестапівські звірства в Калушині“, надрукованих у двадцять третьому томі „Літопису Української Повстанської Армії (с. 204–209), доктор Дмитро Капітан серед інших імен згадує і ветеринарного лікаря з Калуша Володимира Кіцу. Обоє були близькими друзями; мали й родинні стосунки – Д. Капітан був кумом В. Кіці, тобто на нашком (хресним батьком) Володимирового сина Богдана (1941 р. н.).

Нагадаю також, що д-р Дмитро Капітан під час німецької окупації (1941-1944) займав посаду повітового лікаря в Калуші. Підтримував зв'язки з українським підпіллям, за що у грудні 1943 року був заарештований гестапо. Місяць просидів у Станіславській тюрмі. Через брак доказів, німці змушені були його звільнити.

У 1944 році емігрував. Проживав спочатку в Німеччині, а після – у США. Активіст громадського життя в колах української діаспори.

РЯДКИ БІОГРАФІЇ

У Калуш Володимир Кіца із сім'єю переїхав у 1938 році. Позаду залишилось навчання у ветеринарній академії в місті Брно (Чехословаччина), короткочасна праця на посаді ветлікаря у Стрию. З народженням другої дитини, Кіци вирішили переїхати в Калуш – недалеко міста у Бережниці Калуського повіту працювала вчителькою у місцевій школі сестра дружини п. Теодора Шевчик.

Поселились Кіци в Калуші по вулиці Салінарній (тепер вул. В. Чорновола). Лікар Кіца став до праці у кооперації по прийому худоби від селян Калуського повіту. Знався на роботі добре; за порадою до п. Володимира приходили немало поважних газдів.

Володимир Кіца,
студент ветеринарної
академії
(Брно, Чехія; 1931 рік)

Весільна знімка Луції і Володимира Кіців, 1935 рік

Володимир Кіца був знайомий з багатьма калушанами, які поважали його за добродушність і за товариський характер. Мав Влодзьо (так називали його близькі друзі) гарний голос і його спів часто звучав у товариському колі.

Ще за першого сов'єтського визволення Кіца зацікавився у 1940 році з Ярославом Мельником, тодішнім провідником ОУН Калущини. Дружив з калуським вчителем Тарасом Банахом. За німецької окупації (липень 1941 року) Ярослав познайомив Володимира з Богданом Бандерою, який у перших числах місяця гостював у помешканні Кіців.

Ось як згадує про лікаря Володимира Кіцу повітовий лікар з Калуша доктор Дмитро Капітан: „...Знав я Кіцу добре. За більшовицької і рівно ж за німецької окупації він був дуже товариський. Як кожен з нас, Володимир К. працював секретно для нашого підпілля, але безпосередньо не був у підпіллі...“ (Капітан Д. Гестапівські звірства..., т. 23, с. 209).

Володимир Кіца,
Калуш, 1942 рік

Володимир Кіца як лікар з ветеринарії видавав фіктивні довідки, що худоба слаба і її потрібно забити. Насправді, вона була здоровою, і худобу вночі таємно переправляли в ліс – на харчування українським повстанцям. Це було дуже небезпечно. В разі доказу провини гестапо карало всю сім'ю винного.

Як згадує шістдесятилітній син В. Кіци Богдан, батько десь після Покрови 1943 року мав зустріч між селами Підгірки і Вістова Калуського району з одним із визначних членів проводу ОУН. Гість переночував у них всього одну ніч і рановранці відійшов. А через півгодини (ще було темно надворі) постукали у двері помешкання Кіців. На порозі стояли гестапівці.

Провели обшук, все перекинули, навіть батькові книжки з ветеринарії перелистали. Лікаря Кіцу попередили нікуди не виходити.

Гестапівці провели у кооперації, де працював В. Кіца, детальну ревізію. Допитали свідків. Результати ревізії були не в користь лікаря... Доктор Кіца був заарештований гестапо і перепроваджений у Станіславську тюрму. Нашому земляко-

ві інкримінувалась „...праця на шкоду німецькому рейху і допомога бандитам...“.

Сусідами В. Кіца по камері у Станіславській тюрми були інженер Іван Німчук з Делятина; кооператор з Надвірної Микола Костик, Степан Бучко... Пізніше доселили Степана Дем'янчука, Юрія Лучка і Євгена Полотнюка. Останній був чоловіком Дарії Макогон, званої пізніше як письменниця Ірина Вільде.

Володимира Кіцу щоденно брали на слідство. Допитували:

– Кого переночував у себе вдома? На які цілі йшло м'ясо із кооперації?

Гестапівці самі знали відповіді на свої запитання. Їм потрібне було підтвердження, зізнання затриманого. В'язень Кіца мовчав.

Спогадом ділиться Дмитро Капітан „...Я теж був заарештований гестапо, але дещо пізніше. Повезли у Станіславів... Я сидів у тій самій камері... Оглядаючи її, ми побачили надяпані на стінах прізвища тих, які сиділи тут перед нами. Я зустрів прізвище В. Кіца, ветеринарного лікаря, який був заарештований на місяць раніше. По трьох тижнях ув'язнення його розстріляли...“ (Капітан Д. Гестапівські звірства..., т. 23, с. 206, 209).

Після арешту Володимира Кіца, його родиною – жінкою і чотирма дітьми зацікавлялося підпілля: перевезли підводою з Калуща у село Бережницю Калуського району. Привели для дітей корову, завезли сіно і дрова. Дякувати Богу, що гестапо не розшукувало родину заарештованого В. Кіца.

Дружина лікаря Кіца, як добра кравчиня, щоб прогодувати себе і дітей, змушена була днями і вечорами перешивати одяг жителям Бережниці. Люди розраховувались переважно продуктами – бульбою, мукою, молоком... Допомогала вдові її сестра Теодора Шевчик, яка працювала у Бережницькій сільській школі вчителькою.

Як згадує син, Богдан Кіца (проживає в Калущі), мама з дітьми перебула і голод, і холод. Інколи не було кому дров привезти... Наймолодший син Володимир помер маленьким і похоронений на сільському цвинтарі в Бережниці. Старші троє – Оксана, Орест і Богдан чим могли, допомагали матері – пасли корову, виконували інші роботи.

НАВІКИ У ПАМ'ЯТІ

...30 жовтня 1943 року гестапо засудило Володимира Кіцу, як і решту заарештованих до смертної кари через розстріл. Виконання вироку відкладалось: дехто із ув'язнених подав прохання про помилування. Німецька влада відмовила їм.

Про що думав Кіца в останні години свого життя? Напевне, згадував рідні Нижанковичі, де народився 36 літ тому, родину.

28 листопада того року у Ворохту в'їхали дві вантажівки з солдатами. Зігнали людей з навколишніх хат, навіть тих, хто йшов із храму після Служби Божої. З місцевого тартаку солдати привезли п'ять стовпів, закопали їх у землю. Начальник гестапо із Станіслава Брандт оголосив, що за вбивство німецького вояка на 11-му кілометрі від села сьогодні будуть розстріляні десять в'язнів станіславської тюрми.

З другої машини солдати стягли по одному приречених. В'язні були тільки в нижній білизні. Перших п'ятьох прив'язали до стовпів. Сповідав їх о. М. Куницький, парох церкви у Ворохті.

„...Були це молоді хлопці, – згадував пізніше священик, – схудлі на обличчі... Чекали до розстрілу спокійно. Пролунала команда „Вогонь“. Недобитих дострілювали з револьверів. Потім відв'язували і відтягували вбік... Відтак ще п'ять патріотів

Розстріл гестапівцями українських патріотів 28 листопада 1943 року

тив...“ („В боротьбі за українську державу“.- Вінніпег, 1990, с. 909).

Серед другої п'ятірки приречених був і ветеринарний лікар з Калуша Володимир Кіца; інженер-лісник Іван Німчук з с. Ямне біля Делятина; надвірнянський кооператор Микола Костик і двоє незнайомих до цього часу чоловіків. Крім названих вище трьох героїв, 28 листопада 1943 року від гестапівських куль впали: Степан Бучко, Євген Полотнюк, Панько Гайда, Степан Дем'янчук, Юрій Лучко – вони були в першій п'ятірці приречених.

Страчених пороздягали догола, кинули на вантажівку і відвезли в урочище Лазор, що біля села Татарів. Закопали у спільній могилі.

*

...Через п'ятдесят років, 17 жовтня 1993 року, в урочище Лазор прийшли рідні розстріляних, священники, жителі Ворохти, Яремча, Татарова, гості зі Львова та Івано-Франківська. Прах десяти героїв був перевезений у місто Надвірну і за християнським звичаєм, в присутності великої кількості людей, похований у братській могилі. На місці спочинку калушанина Володимира Кіца й інших розстріляних постав березовий хрест.

На панахиді 17 жовтня при перепохованні праху рідних були присутні також діти Володимира Кіци: дочка Оксана та сини Орест і Богдан; також Ярема Полотнюк – син письменниці Ірини Вільде та страченого інженера Євгена Полотнюка й інші члени родин страчених.

*

...Ім'я патріота, лікаря Володимира Кіци завдяки зусиллям його калуського товариша д-ра Дмитра Капітана знає і серед української громади в діаспорі, зокрема у США. Коли до друку готувався черговий 23-ій том „Літопису Української Повстанської Армії“ (Медична опіка), до Дмитра Капітана неодноразово письмово звертався д-р Модест Ріпецький (редактор видання, т. 23.– *Авт.*) з проханням надати відомості про лікарів, зокрема і про сл. п. Володимира Кіцу (1907-1943). Доктор Капітан виконав обов'язок перед пам'яттю товариша, і ми дізнались про долю ще одного вірного сина України – Володимира Кіцу.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. В боротьбі за українську державу // Під ред. д-ра М. Марунчака.– Вінніпег, 1990.– С. 909.
2. **Горак Р.** Таємниці Ірини Вільде // Дзвін.– 1995.– № 7.– С. 126.
3. **Капітан Д.** Гестапівські звірства в Калущині.– В кн.: Літопис Української Повстанської Армії, т. 23.– С. 204-209.
4. **Когут М.** Засуджений на смерть // Дзвони Підгір'я.– 1999.– 26 вер.

В даний час Микола Когут веде пошук матеріалів про Михайла Дяченка (Гомона, Марка Боєслава), Степана Стебельського (Хріна), Олексу Луцького (Беркута, Богуна, Андрієнка), Григорія Перегіняка (Довбешка, Коробка).

Планує видати книгу другу „Герої не вмирають“, в яку увійдуть біографічні матеріали про згаданих вище повстанських командирів.

Українському читачеві – українську книгу.

СКОРОЧЕННЯ

Авт. – автор
ВАТ – відкрите акціонерне товариство
Вик. – виконавчий
ВФ – видавнича фірма
ВО – воєнна округа
в/о – виборчий округ
д-р – доктор
ЗОШ – загальноосвітня школа
ім. – імені
км – кілометр
м. – місто
НКВД – Народний Комисариат Внутренних Дел (рос.)
обл. – область
о. – отець
ОУН – Організація Українських Націоналістів
прож. – проживав, -є
р. – рік
р. – ріка
р. н. – рік народження
рр. – роки
с. – село
СБ – Служба Безпеки в УПА
сл. п. – славної пам'яті
СШ – старшинська школа УПА
т. – том
ТВ – Тактичний відтинок в УПА
УГКЦ – Українська Греко-Католицька Церква
укр. – український, -а
УПА – Українська Повстанська Армія
УЧХ – Український Червоний Хрест
ЧА – Червона армія

ЗМІСТ

Провідник Роберт. Ярослав Мельник (1919–1946)	3
Передне слово	5
Біографічні дані	6
Спогади про сл. п. Я. Мельника-„Роберта“	7
Вшанування пам'яті крайового провідника ОУН Ярослава Мельника-„Роберта“	22
Використані джерела	24
„Своє життя я присвятив Україні...“. Роман Марчак (1912–1942)	25
Витоки роду Марчаків	27
Священнича праця – його покликання	27
Молоді роки	28
Під пильним наглядом польської поліції	29
В рядах похідної групи ОУН	31
Загибель нашого земляка	32
Використані джерела	34
Повстанський лікар. Ярослав Мартинець (1921–1948)	35
Повернення	37
Біографічна довідка	38
Спомини про сл. п. Я. Мартинця-„Береста“	39
Використані джерела	50
Засуджений на смерть. Володимир Кіца (1907–1943)	51
Вступ	53
Рядки біографії	54
Навіки у пам'яті	57
Використані джерела	59
Скорочення	60

ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНЄ ВИДАННЯ

КОГУТ Микола

ГЕРОЇ НЕ ВМИРАЮТЬ...

Книга 1

Редактор видання Валентина Савчин

Художник Мирослав Гаталевич

Президент фірми *Петро Бобик*
Головний редактор *Василь Іванишин*
Літературний редактор *Ярослав Радевич-Винницький*
Технічний редактор *Євген Гнатик*
Відповідальний за випуск *Ігор Бабик*

Підписано до друку з готових діапозитивів 23.02.2001.

Формат 84x108¹/₃₂. Папір друк.

Офсетний друк. Умовн. друк. арк. 2,1.

Наклад 1000 прим.

Видавнича фірма "Відродження".
82100, м. Дрогобич, вул. Т. Шевченка, 2.
Тел.: (03244) 3-73-59. Факс: (03244) 3-72-93.

Калуська міська друкарня.
77300, м. Калущ, вул. Т. Шевченка, 4.

КОГУТ Микола Степанович

К57 Герої не вмирають... Кн. 1.– Дрогобич: Видавнича фірма "Відродження", 2001.– 62 с., 34 іл.

ISBN 966-538-077-X

Книжка-спогадів розповідає про долі героїв, пов'язані з Калущиною: Ярослава Мельника-„Роберта“ (1919-1946), крайового провідника ОУН; Романа Марчака-„Моргуна“ (1912-1942), обласного провідника ОУН Житомирщини; Ярослава Мартинця-„Береста“ (1921-1948), лікаря УПА і Володимира Кіцу (1907-1943), ветеринарного лікаря.

ББК 63 (4Укр)

К 0503020600-3 Без оголошення
2001

ШАНОВНІ ЧИТАЧІ!

Прочитавши цю книжку, підтримайте її поширення, викладені у ній думки й почуття, популяризуючи ім'я автора, приклад видавництва, що в умовах агресивної антиукраїнської політики щодо національного книговидання творить і друкує літературу патріотично-державницького змісту. Для цього використайте своє близьке оточення, а також пресу, радіо, телебачення, зацікавлені державні та громадські структури, національно свідомих людей.

Це потрібно для справи і для просвіти народу, для підтримання нашої праці, орієнтації людей на приклади високпатріотичної життєвої позиції, зміцнення суспільного словесного поля навколо Української Національної Ідеї.

Цю, як і попередні свої книжки, фірма „Відродження“ випустила на громадських засадах, із залученням добродійців і спонсорів – патріотично налаштованих, свідомих громадян України. Запрошуємо Вас, шановні добродійники, і надалі до співпраці, пайової участі у випуску нових актуальних, потрібних народів книжок.

Щодо їх поширення, то ми маємо в цьому добрий досвід. Дві третини випущених „Відродженням“ видань, – а це понад 2,5 млн. прим., – передано школам, бібліотекам, військовим частинам, громадським осередкам в Україні і за її межами безкоштовно. Тільки у 1999 р. наші читачі отримали у вигляді подарунків 9 тис. 958 прим. книжок на суму 19 тис. 865 гривень. Наші книжки читають скрізь, де живуть українці.

Найкраще втілення Вашого бажання підтримати нас у шляхетних видавничих намірах – це допомагати коштами, які просимо перечисляти на р/р фірми „Відродження“: 26006319810390 у Дрогобицькій філії АТ „ЗУКБ“, МФО 325202, ЗКПО 22407558 із позначкою у платіжці: на друк книжки (назва) автора (ім'я та прізвище).

Свій до свого – в єдності сила: наша і нашої держави!

Президент фірми
„Відродження“

Петро БОБИК

ISBN 966-538-077-X

9 789665 380771 >